

ШЫН

Совет Эвилелинин Коммунисттик партиясының
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттеринин,
ажылчы чоннар депутаттарының область Советинин органы

1954
ЯНВАРЬ
17
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 12 (2949)
ӨРТЭЭ 20 КОП.

Алдарлыг төөгүлүг хүн — Украинанын Россия-биле катап каттышканының 300 чылынга Совет Эвилелинин бүгү улустары коммунизмнин тургузуушкунунда чаа шылгарангай чедишкени-биле ужуражып турар.

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫНЫҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Үш чүс чылдарының мурнунда, 1654 чылдың январь 8(18)-те, Украинанын Россия-биле катап каттыжарыны дугайында шийтири Переяслав Радазы үндүргөн. Ол болза, хосталгага ынакшылдыг украин улустун күзөл-сорууну болгаш иделелини илерээшкени болган. Украин улустун хан-тамырындан төрөл акызы орус улус-биле катап каттыжар дээш даштыкы эжелекчилерге улур үр үеде чорудуп келген хосталгалыг демиселинин түнелинде оон күзели Переяслав Радазының ол төөгүлүг шийтири-биле боттанган.

Украинанын Россия-биле катап каттышканы болза, акы-дунма ийи улуг улустарының ол үеде чедир бүгү төөгүзүңүң хойлуу эзугаар болур түнели болган. Ол катап каттыжышкыни Украинанын Россия-биле экономиктиг, политиктиг болгаш культурулуг харылзаларының чүс-чүс чылдардагы хөгжүлдөөн-биле холбашкан болгаш ийи улустарының үндөзүн эрге-ажыктары-биле дүүшкөн.

Украинанын Россия-биле катап каттышканы украин болгаш орус улустарының оон сонгааргы политиктиг, экономиктиг болгаш культурулуг хөгжүлдөөнү канчаар-аа аажок депшидилгеге ужурашкан болган.

Россияга капитализм хөгжээнинден чаа аңгы — пролетариат тыптып келгени-биле бистин чурттуң бүгү националдарының ажылчы чоннары социал болгаш национал хосталга дээш демиселге идегелдиг баштакыны төөгүде бир дугаарда-ла тып алган. Чээрби чүс чылдарының эгизинде тургустунган эзулуг ажылчы, марксистик партия болза, хаан эзүзүн, помещиктерни болгаш буржуазияны ажып тилээринче ажылчы аңгыны, бүгү ажылчы чоннары удурур болгаш углап шигээр күш болган. Бистин партиясы бодунуң тургустунуң келгенини баштайгы үезинден эгелээш-ле пролетар интернационализмниң болгаш улустарының найыралының идеологиязының тук тудукчузу болуп келген.

Коммунисттик партияны удурулгазы-биле пролетар интернационализмниң болгаш улустарының найыралының тугунуң адаа-биле бистин чуртувуска Октябрьниң социалисттик Улуг революциязы тилгезин. Улуг орус улус-биле үр үеде кады чоруп келген украин улус, орус акыларының соо-биле бир дугаарда чоруп, Октябрь революциязының оруунга кыргыш, бодунуң төөгүзүңде чаа, алдарлыг үенин эгезин салган. Орус улустун дузаламчызы-биле украин улус эзулуг, тускай эргелиг, национал күрүнени, совет республикаларының өг-бүлезинде шылгарангай черин элээн күрүнени тургузар күзели боттандырган.

Совет Эвилелиниң күчүзүңүң өзүлдөзүнүн ачызы-биле украин улустун шаг төөгүдөгү күзели боттанып, бүгү украин черлер чаңгыс аай украин Совет социалисттик күрүңеге бүрүнү-биле катап каттышкан. Оон түнелинде Совет Украина Европада эң улуг күрүңелерин бирээзи кылдыр хуулган.

Орус улустун болгаш бистин чурттуң өске-даа улустарының дузаламчызы-биле Совет Украинанын ажылчы чоннары дайын сөөлүңдөгү чылдарда республиканың ажыл-агыйының бүрүнү-биле катап тургузуу, шылгарангай чедишкенини чедип алган. Украинаның улустуң революция мурнундагы үеден 1952 чылда 7 катап хөй продукцияны кылып үндүргөн. Ол-ла үенин дүргүзүңда электри энергиязын

ажылдап үндүрери — 37 катаптан ажыг, демірден чүве кылыр үлетпүрнү продукциязы — 63 катап чыгыш, дөмүр даш казып үндүрери — 4 катаптан ажыг, шой эзилдирери — 4,5 катап, каң — 5 катап чыгыш өскөн.

Долхоочу тургузуңуң тилгезинин түнелинде Украинанын көдээ ажыл-агыйында дыка улуг чедишкенини чедип алдыңан. Ам үеде Украинада 15.770 колхозтар, 1347 машина-трактор станциялары ажылдап турар. Оларда он беш аът күжүңге шылчирдеге 82.000 тракторлар, 51.000 комбайннар болгаш оон муң өске-даа көдээ ажыл-агый машиналары колхоочу тараачынарының күш-ажылы улуг бүдүрүкчүлүг болдурган. Оон түнелинде көдээ ажыл-агый культуруларының дүжүттүү улам бедип, мал ажылы хөгжүп турар.

Улус ажыл-агыйының үзүктөл чок көдүрүшкүңүңгө үндөзлөөш, ажылчы чоннарының материалдыг чаагай байдалы өзүп, социалисттик украин культура чечектелип турар. Украинада 30.000 школалар, 15 дээди өөредилге черлери, 550 ажыг техникумнар, 74 театрлар, 28.000 культуру бажынары болгаш клубтар, 84 музейлер болгаш өске-даа хөй санныг албан черлери ажылдап турар. Украин эртемденнер, литератураның болгаш уран-чүүлдүн ажылдакчылары боттарының бүгү күштерин ажылчы чоннарының коммунисттик кижизидилгезинге берип турарлар.

Украин улустун шылгарангай чедишкенини бистин чурттуң бүгү улустары өөртүп турар. Чүге дизе, улус бүрүзүңүң чедишкенини бистин Төрөөн чуртувустун күчү-шылдың, совет улустарының бузулбас найыралын улам быжыглап турар. Советтер чуртувун улустарының бузулбас найыралы — бистин партиясының ленини-сталиниң национал политиказының улуг тилгези болуп турар. Ол найырал туруп турунда, кандыг-даа — иштики-даа, даштыкы-даа дайынар биске коргунчуг эвес.

Улустарың найыралының тугунуң адаа-биле, Төрөөн чурт дээш тыва улустун эрестиг оолдары болгаш кыстары — тыва эки-турачылар Ада-чурттуң Улуг дайыныга Украинанын фашисттик эжелекчилерден хосталарына киришкен, дайын сөөлүңде украин колхозтарың ажыл-агыйың катап тургузарыңа Тываның ажылчы чоннары 17.000 баш малды дузалаан. Ол болза, бистин чурттуң орус улуска баштапкан бүгү улуг, биче улустары-биле, оон иштинде украин улус-биле тыва улустун найыралын херечилеп турар.

Улустарың найыралдыг улуг өг-бүлезинде чечектелип сайзыраан тыва улус бистин чурттуң бүгү улустары-биле кады Украинанын Россия-биле катап каттышканының 300 чылын улустарың найыралының улуг байырлары кылдыр демделеп турар.

Төгүлүг хүңге — Украинанын Россия-биле катап каттышканының 300 чылын Совет Тываның ажылчы чоннары бүгү совет улустары-биле кады, ажыл-агый, культура тургузуушкунуңуң чаа чедишкенини-биле уткуп турар.

Совет Эвилелиниң улустары Коммунисттик партияны удурулгалы-биле, пролетар интернационализмниң болгаш улустарың найыралының тугунуң адаа-биле бистин чуртка коммунисттик ниитилелди тургузар оруктап бүзүрелдиг бурунгаарлап олурар.

Совет Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылынга турсаал кылдыр Москва хоорайда Киев вокзалының шөлүңгө монумент тургузарың доктааткан.

ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели монумент тургузарыңа архитекторларның, скульпторларның болгаш чүрүкчуларның калбак кезектерин кириштирер сорулга-биле монументиниң эң эки төлөвилели дээш конкурсуруларын ССРЭ-ниң Культуру министрствозунга болгаш ажылчы чоннар депутаттарының Москва хоорай Советинин күсүкүмүңга дааскай.

Монументиниң уран-чечен кылыңга чаңгыс аай Россия күрүңезинге орус улус-биле катап каттыжары дээш даштыкы кулданкычларга удур украин улустун хөй чүс чылдардагы демиселиниң боттанышкыны болгаш шылгарангай төөгүлүг болуушкуну — Украинанын Россия-биле катап каттышканы, украин болгаш орус улустарың акы-дунмалышкы эвилели болгаш бузулбас мөңгө найыралы көргүстүңгөн турар ужурулуг.

М. РЫЛЬСКИЙ

Орус акыга

Ханы ынак үелериниң
Кандыг мыткыр даажыл, ында?
Днепримде шимээрпеп кээр
Деткимчелиг кымнын үнүл?

Баян үнү дагжап келгеш:
— Базыммыс чаңгыс — диген.
Мөңгө найырал кыйгылары
Мөөнөжип дээрже үңген.

Аар шой шивээ моондакты
Акышкылар бускан-даа бис.
Аравыста Пушкин, Тарас
Ам-даа кады чурттап чоруур.

Ильич сөглээн ылап шыңга
Бистер чедип шыдадымыс.
Ишке болгаш тулчуушкунга
Бир тук бисти баштап турар.

Бөгүн сээ-биле бистин
Бүгү чуртта байырымыс.
Демиселге акы болуп,
Деткээниңгө четирдимис.
Сенээ алдар!

Очулдурган Б. ХОВЕНМЕЙ.

БИСТИҢ ОБЛАСТА

Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылының дугайында Каа-Хем районуң бүгү суурларында болгаш ажыл участкаларында массалыг танылдыга улам калбарып турар. Актив-биле каттышкан пропагандистерниң чоокта чаа болган чөвүлел хуралыңга ол дугайың база чугаалашкан. Сарыг-Септе район библиотеказы, культура бажыны номчулга конференциязын, кежээлерни организастанп турар.

Январь 11-де Кызыл хоорайның Сталин айттыг культуру бажынының биче залыңга «Украинаның Россия-биле катап каттышканының үш чүс чылы» деп темага кыячуг солун лекция болган.

Чаадаана МТС-тин коллективни эрткен чылдың дөрткү кварталында септеге планын ниитизи-биле 143 хуу күүсеткен. Ажылдың шынары, темпизи дээш механизаторлар чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелеп улам чүткүлдүг ажылдап турар. Байырлалдың хүнү — январь 18-ке уткуштур 3 тракторларын, 4 саяктарын, 5 трактор андазынарын септээн.

«Барлык» совхоз бо чылын урулуг яслин, столовая, ногаа шыгжаар чер, гараж, 600 тонна тараа урар склад база чуртталганы, культуру-амыдыралдың элээн хөй чугула туудуларын кылыр. Бо талазы-биле ыш белектериниң бригаданы январың баштайгы декадазында 500 ажыг кубометри кылган, ону шуптузун совхозта сөөртүп эккеп алган.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шийтирин эрестиг боттандырап, көдээ ажыл-агыйга быжыг билгилги кадрлар белектер дээш областың механизация школаны ажылында элээн чаартылгалары кылган. Ында ам 300 ажыг кижжи өөренип турар, кижизидилге, культура-массалыг ажылдар, кежээлер чоруп турар.

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтун төвүңг Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылының дугайында дыка солун илеткел болган. Бо талазы-биле белектер фермалар, бригадалар аайы-биле улам калбарып турар. Байырлалдың хүнүңгө алдар болдурган күш-ажыл колхозтун бүгү ажыл участкаларында көдүрүлгөн.

Сүт-Хөл районуң машина-трактор станциязының коллективни январь 18-ке уткуштур 12 тракторларын, 17 саяктарын, тракторнуң 15 андазынарын, «ЗИГ-ЗАГ» дээр 28 илирлерни септеп дооскан. МТС-те Манда-оол, Ортунак, Чаш-оол ышкыш нормазын үргүлчү 150 хуу күүседип турарлар хөй.

ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составыңга кандидаттар депшидилгези

Эш М. Ф. Шкирятов — культуру ажылаакчыларының профэвилелинден кандидат

ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составыңга кандидат депшидериниң дугайында культуру ажылаакчыларының профэвилелиниң Төп Комитетиниң Президиумунуң делгеренгей хуралы болган.

Төп-соңгулда комиссиязының составыңга кандидатка СЭКП ТК-ның

чавында партийжи контроль комитетиниң даргазы эш Матвей Федорович Шкирятовту депшидер дугайында санал үңген.

Хуралдың киржикчилери депшидинген кандидатураны бир үн-биле деткээнер. ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составыңга культуру ажылаакчыларының профэвилелинден эш М. Ф. Шкирятовту депшидер деп шийтириңи хүлээп алган.

(СЭТА).

Эш М. Ю. Евев — Куйбышев ГЭС-тин тудугуларының кандидаты

КОМСОМОЛЬСКИЙ СУУР (Куйбышев область). ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составыңга кандидат депшидериниң дугайында Куйбышев ГЭС-тин тудугуларының Комсомольский суурунга хуралы болган.

Төп соңгулда комиссиязының составыңга кандидатка «Куйбышевгидростройнуң» экскаваторщиктер бригадири Михаил Юрьевич Евевти депшидер дугайында инженер эш Любелскийниң саналын гидротудугулар изин-биле уткааннар.

ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составыңга кандидатка ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составыңга Куйбышев ГЭС-тин тудуунуң ажылчынарыңдан болгаш албан-халкычтарыңдан Михаил Юрьевич Евевти депшидер деп хуралдан бир үн-биле доктааткан.

(СЭТА).

А. А. Сурков — совет чогаалчылардан кандидат

ССРЭ-ниң совет чогаалчылар Эвилелиниң секретариатының мөккөчү литераторларның актив-биле каттышкан делгеренгей хуралы болган. Хуралда ССРЭ-ниң совет чогаалчылар Эвилелиниң баштаар чериниң секретары Н. М. Грибачев ажыткан.

ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составыңга кандидатка ССРЭ-ниң совет чогаалчылар Эвилелиниң баштаар чериниң секретары Н. М. Грибачев ажыткан.

Төп соңгулда комиссиязының составыңга кандидатка «Куйбышевгидростройнуң» экскаваторщиктер бригадири Михаил Юрьевич Евевти депшидер дугайында инженер эш Любелскийниң саналын гидротудугулар изин-биле уткааннар.

ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составыңга кандидатка ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составыңга Куйбышев ГЭС-тин тудуунуң ажылчынарыңдан болгаш албан-халкычтарыңдан Михаил Юрьевич Евевти депшидер деп хуралдан бир үн-биле доктааткан.

(СЭТА).

Армян ССР-ниң эртемнер Академиязының депшидишкени

ЕРЕВАН. ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составыңга кандидат депшидериниң дугайында Армян ССР-ниң эртемнер Академиязының коллективиниң ниити хуралы болуп эрткен.

Армян ССР-ниң эртемнер Академиязының президентизи академик

В. А. Амбарцумян Төп соңгулда комиссиязының составыңга Армян ССР-ниң эртемнер Академиязының чидгине кежигүнү, эртем-шиңчилелдиң суг-энергетика институтунуң директору Иван Васильевич Егизаровтун кандидатуразын саналдаан.

Армян ССР-ниң эртемнер Академиязының президентизи академик

В. А. Амбарцумян Төп соңгулда комиссиязының составыңга кандидатка Иван Васильевич Егизаровту депшидерин хуралдан бир үн-биле шийтирлээн болгаш Төп соңгулда комиссиязының кежигүнүңгө ону бадылаарын ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумундан дилээн.

(СЭТА).

Совет Украинада

Саннар болгаш фактилар

Украин ССР эвилелдепкен совет республикаларың ег-булезинде улус ажил-агыйының күчүзүнүң талазы-биле Россия Федерациязының соода, бирги чери ээлеп турар. Советтик Украинаның үлетпүрү дайын мурундагы, 1940 чылда-ла продукцияны 1913 чылдыңга дөмейлээрге, оортан 11 катап хөйүнү бүдүргөн, ол дээрге, хааның Россияның бүгү үлетпүрүнүң 1913 чылда бүдүргөн продукциязындан 2 катап хөй болуп турар. Украина 1940 чылда бистиди чуртувуста тып турар хөмүр даштың чартык кезинден хөйүн, демир рудазының чартың, марганец рудазының 35 хуузуң берген. Украинаның заводтары каның эвилел продукцияның чартык кезини, шойнуң үштүң ийзин, электроэнергияның дөрттүң бирин, машиналарның алдының бирин, чигирниң дөрттүң үжүн белеткеп үндүрүп турган.

Коммунисттик партияның болгаш Совет чазактың сагыш салымшыкының ачызында, бүгү акы-дуималышкы улустарның, хамактың мурунда улут ада—орус улустуң дузаламчызы-биле Украина дайыңга үрелген ажил-агыйың чүгле дүргени-биле катап тургускан эвес, харын дайын мурундагы дең-недди оранчок ажырган.

Украин ССР-ниң машина тудуунуң үлетпүрүнүң продукциязының нити хемчээли 1940 чылдыңга дөмейлээрге ийи ажык катап өскөн. Чижээлээрге, тракторлар бүдүрүлгези ийи чартык катап, трактор андазыннаны—ийи ажык катап, трактор сеалкалары—барык чеди катап улгаткан болгаш оон-даа быңай. Мурунда бистиди үлетпүрүвүстүң үндүрбей турганы дык хөй нарын машиналарның бүдүрүп үндүрер чорукту база шингээдин алган.

Донбасс 1952 чылда-ла дайын мурундагызыңга көөрдө, оортан барык 24 хуу хөй хөмүр дашты берген.

Украинада янзы-бүрү хевирниң бедик хөгжүл-делгич болгаш аш-чем үлетпүрү тургустунган. Оон өзүлдезиниң темпириниң дугайын дараазындагы саннар чугаалап турар. Республикада торгу пестерни бүдүрүп үндүрер 1951 чылдыңга дөмейлээрге, 1952 чылда 90 хуу, модельдер идиатери—57 хуу, консервалары—27 хуу, үнүш үзүң—14 хуу, быштакты бүдүрери 24 хуу өскөн.

И. В. Сталин аттың заводтуң (Сталино хоорай) болгаш «Кадмыр болгаш Маска» деп москвачы заводтуң металлургияны, Донбассың болгаш Мосбассың шахтерларын, Чернобылларда пест-таавының анык комбинатының болгаш Москваның эи хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи—Дзержинский аттың Трёхгорная мануфактураның ажилчы херээженнерин бүдүрүлгениң быжың найыралы холбаштырып турар.

Украинаның тарылта шөлдери ам дайын мурундагы деңизинден ийи миллион гектарга ажык өскөн. 1953 чылда республикага күзүн чаптып тарырып кызылтысты 1952 чылдыңга көөрдө, 1029 муң гектарны хөй тараан. 1950—1952 чылдарың дургузунда Украинага мыйыстың улут бода малдың баш саны барык 2 катап, а малдарың өске хевир-лениниң баш саны—2—3 катап өскөн.

Киевте УССР-ниң Күрүениң Т. Г. Шевченко атты академиктиң опера болгаш балет театры.

Чурукчу М. И. Хмельконун чурааны „Кезээ мөңгедө Москва-биле, кезээ мөңгедө орус улус-биле“ деп чурук. СЭТА-нын фотохрониказы.

Бо хүннерде Украин республикада

Украин чогаалчыларың номнары

КИЕВ. УССР-ниң күрүениң литературалар үндүрер парлагга чери Сталиниң шаңнадың лауреады Н. Рыбактың «Переяслав Радазы» деп романының ийги томон парлап үндүргөн. Ол-ла романың бирги томун ол ышкак катап парлаан. Үндүрүлгени Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылыңга таварыштыр кылган. Шылгарангай украин чогаалчы Ярослав Галанцың чымыды чогаалдарының ийи томун ол ышкак парлап үндүргөн. УССР-ниң эртемнер Академиязының парлагга чери Украин ССР-ниң күрүениң библиотеканың белеткеп кылганы библиографтың справочникти үндүргөн. Ында Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылыңга аялдар болдурган литературалык даңзылары кириген.

Парлагга чери ол ышкак шылгарангай украин шүлүкчү болгаш шии чогаалчы И. П. Котляревскийниң чымыды чогаалдарының долу ийги томон парлап үндүргөн. Парлатың үнген номнарың аразында—«Игорев полкунуң дугайында сөс» деп ном бар. Ону украин шүлүкчүлөр оңудурганнар.

Полтавада музей

ПОЛТАВА. Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылыңга аялдар болдурган үргүлчүлүгүң белеткеп Полтава тулуучушкунуң төөгүзүң күрүени музейинде ажыткан.

Делгелгениң дөрт салбырларында 1654 чылда Переяслав Радазының төөгүлүгү документтерин, ийи улустарның культурулуг хөгжүлдөзи дээш иштикиниң дайыннарыңга удуру орустарың болгаш украиннериң кады демиселини көргүзүп турар материалдарың делгеп салган. ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма чагыс-эвин көргүзүп турар экспонаттар улут чери ээлеп турар.

«Коммунизмче орук-биле» деп салбырда Коммунисттик партияның удурутулазы-биле орус улустуң болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа улустарының акы-дуңма дузаламчызында Украин совет республиканың чедип алган чечетелишкенин көргүскөн.

XVIII вектин ады билдинмес чурукчузуң чурааны Богдан Хмельницкийниң кончук эки портрети, Миргородтуң көдөзүннөк мяштан чүве оон чазар Я. Усиктиң кылган Переяслав Радазың ышакка оюп кылган чурук улут сонуургалдык болуп турар.

Төөгүлүг хүнге алдар болдурган делгелге

КИЕВ. Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылыңга аялдар болдурган улут делгелге Украин ССР-ниң библиотеканыңда ажытылган. Совет Эвилелиниң Күрүени сүлдөзи болгаш 16 эвилелдепкен республикаларың туктары бистиди чурукчулук улустарының чагыс-эвин болгаш бузулбас найыралы көргүзүп турар.

«Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылы — Совет Эвилелиниң улустарының улут национал байырлары» деп бөлүк-биле ол делгелге ажытылар.

Чаа область төвү

ЧЕРКАССЫ. Украин ССР-ниң составында Черкассы область тургустунган. Черкассы—Днепрниң оң талакы эринде турар хоочун украин хоорай. Польша шляхтага удуру украин улустуң төөгүлүгү хосталгалык демиселиниң хөй-хөй болушкуннары оон-биле холбашкан. 1648 чылдын июльда Богдан Хмельницкий Украинаның Россия-биле катап каттыжарың дугайында чугаалажышкынының эгезин салган бодунуң бир дугаар чагаазын ол хоорайдан Москваның хааны Алексейке чоруткан. Ам Черкассы хоорай Украинаның

улут үлетпүрүлүг болгаш культурулуг төвү. Мында улустуң хергелдерин бүдүрүп үндүрүп турар 30 ажык бүдүрүлгелер бар.

Хоорай өзүп, чагаайжыдыр туттунуп турар. Сөөлгү үениң дургузунда шии театрының, кино театрының, дык хөй чуртталганың болгаш албан черлериниң бажыңнарыңа туулдары туттунган. Хоорайның автопаркы улус олурарыңга таарымчалык автобустар болгаш чийик таксилер-биле долдунган.

Чаа область төвүндө клубтар болгаш библиотекалар, стадионнар, культураның болгаш дыштанылганың парктары ажылдап турар. Хоорайда башкы институту, көдээ ажил-агый механизациязының техникуму, фельдшер-акушер школары, ветеринария техникуму, үжөн ортумак болгаш чеди чыл школары бар.

100 гектар тарылга

шөлүдөң-не 90 центнер хаван эьди

СТАЛИНО. Областың мал ажылыг совхозтары продукция дужаарының чыл планың дык ажык күөскөткөннөр. Олар 100 гектар чер бүрүзүндө 270 центнер сүттү болгаш 115 центнер эьти алганнар. Ылаңгыя хаван ажылы бедик продуктулуг болган. Хаван ажылы ортумак-биле 100 гектар тарылга шөлүнүң бүрүзүндө барык-ла 90 центнер хаван эьдин дужааган, азы төрүүр хаван бүрүзүндө 21,4 центнер хаван эьдин дужааган.

Шақ мылдың продуктулуг чорук болза, хаваннарның кодынанын ший таарыштырып тургусканының болгаш хаваннарны семирти азыраарының методтарының түңнели болур.

Совхозтарың малчынары 1952 чылга бодаарга 13,5 муң центнер хөй хаван эьдин болгаш ыштап калдырган эьти Донбассың үлетпүр төптөрүнүң чонунга бергеннөр. (СЭТА).

Совет Украинада

Саннар болгаш фактилар

Украинаның машина-трактор станциялары колхозтарда бүгү хову ажилдарының 80 ажык хуузуң күүседип турар.

Дайын сөөлүндөги чылдарда Украинаның 59 муң хире колхозчулары, механизаторлары болгаш совхозтар ажилдакчылары ССРЭ-ниң орденнери болгаш медалдары-биле шаңнаткылаан, а 1057 кижи—Социалисттик Күш-ажылдың Маадры атты алганнар.

Украинаның муң-муң тускай эртемниглерни СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң доктаалын ийи-биле күлээп алгаш, МТС-терге болгаш колхозтарга барып ажилдаар күзелин илереткеннөр. Сөөлгү үедө көдөзге барып доктаамал ажилдаары-биле дээди болгаш ортумак эртемниң 24 муң ажык тускай эртемниглерни чоруткан.

Республикада 460 санаторийлер болгаш дыштанылга бажыңнары, 3 муң ажык урулгар садтары бар.

1940 чылдыңга дөмейлээрге, Украинаның хоорайларында эмелгелер саны 30 хуу, а көдээ суурларда—2 катап өскөн.

Ам Украин ССР-де нити билигнүң 30 муң хире школары бар, ында боттарының төрөэн дылының кырында 6 миллион ажык урулгар өөренип турар. Ажилчын болгаш көдээ аныктарың 4200 школары база бар, ында барык 300 муң оолдар болгаш кыстар өөренип турар.

Республиканың 158 дээди өөрөдилге черлеринде 165 муң студентилер өөренип турар. Украинаның дээди өөрөдилге черлери болгаш техникумнары эртен чылын 76 муң анык тускай эртемниглерни белеткеп үндүргөн.

Украин ССР-ниң эртемнер Академиязы эртемниң 52 албан черлерин каттыштырып турар, ында 90 чыгыңге кижигунер болгаш 105 корреспондент кижигунер ажылдап турар. Республикада эртемшиңчилелдиң 480 институттары бар болгаш ында эртемниң 15 муң ажык ажилдакчылары ажилдап турар.

Украин улустуң чоргааралы—оон чечетелчек уран-чүүлү—республикада 74 театрлар болгаш өске-даа 65 чогаалдык коллективтер тургустунган, оларда уран-чүүлдүң 12 муң хире ажилдакчылары ажилдап турар.

Шылгарангай украин драматург Александр Корнейчуктуң, шүлүкчүлөр Паоло Тычинаның, Максим Рыльскийниң, Никола Бажаның, Андрей Малышкунуң, прозаиктер Василевскаяның, Яновскийниң, Панчының, Головокунуң, Гончарның, Рыбактың, Собконуң, Стельмахтың, Поповтуң болгаш оон-даа өскелерниң чогаалдары Украинадан дашкаар талыгыр черлерде безин сурагыт.

Украинада 28 муң хире клубтар, ордулар болгаш культура бажыңнары бар, оларнын иштинден 9 муң хире колхозтарының болуп турар. Оон ыңай 32 муң ажык массалык библиотекалар, 84 музейлер болгаш 7390 киноустановкалар бар.

Каховканың гидроэлектростанциязының нити хевир болгаш суг плотиназы.

БҮГҮ УЛУСТУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Демиселдин болгаш күш-ажылдың чүс-чүс чылдарың өтүр орус болгаш украин улустар өңүктөр, акы-дуималышкылар болуп келгеннөр.

Даштыкы эжелекчиликниң санап четпес хөме басышкынынанда болгаш халдашкынынанда Терзән чуртуңуң хосталганы болгаш хамаарышпас чоруун маадырлыгы-биле камгалаан украин улус эвээш эвес шылгарангай полководчулары болгаш күрүениң деятельдерин бодунуң иштинден депшидип үндүргөн. Украинаның алдарлык болгаш шылгарангай гетманы, совет кижии бүрүзүңге ады үнедиг Богдан Хмельницкий болза, эрте-бурунгу Украинаның төөгүдүгү дейтелдериниң аразында чырыктылыг бедик чагаай болуп турар.

Даштыкының эжелекчилеринде Украинаны хостары дээш демисел-жиң, феодал-крепостниктиң социал дарлагга удуру демиселжип турган дарлаткан тараачыннар хосталгалык дайыңга кол болгаш шийтирилгич күш болуп кирген. Польша шляхтага удуру украин улустуң демисели болза, феодалдарың дарлагыңа хилиңчектешип турган польша тараачыңнарга улут сөздөрү болган. Хмельницкийниң шериглериниң тиштелгелдиң походуңуң соода польша тараачыңнарың ортузунда үймээнер болгаш тура-халымшыкынар болганы таварылга эвес.

1654 чылдын январьда Богдан Хмельницкийниң чынддырғаны Переяслав Радазы болза, Москваның болгаш акы-дуималышкы орус улустуң күштүгү хову-биле бодунуң амьдралыңды шынчы үлдөзүниң, бодунуң туруп турарыңды чөдөңгичти тыварып күзөөн украин улустуң иделелдерин болгаш күзел-бодалдарың илереткен болгаш дүрүмчүткен.

Украин улустуң алыс күзел-соруун Богдан Хмельницкий боттандырган.

ол болза, улустуң чүс-чүс ырларыңга, он-он шүдүлгелдеринге, романыңа, классииктиң украин чогаалчыларының шии чогаалдарыңга олгалап берээтинген.

Переяслав Радазында сонгар үш чыңдар дургузунда ийи улут славян улустар чарылбайн кады чоруп турарлар. Оларныкы каттышканы болза, ол үедө Россияны хаан болгаш феодалдар башкарып турган болза-даа, аажок улут ужуру-дузалыг болган, ол болза, ийи улустарың оларныкы нити демиселинге сырып каттыштырган. Орустар болгаш украиннер найыралдык улут төөгү бижимелинге дык хөй алдарлы ариннары бижээнер.

Орустар болгаш украиннер 1709 чылдын июньда шведи эжелекчилерин аг-шерини чылча шапкан. Орустар-биле кады украиннер Наполеонун шериглериниң араатаның халдашкыныга удуру маадырлык демиселкеннөр.

Улустуң өзүңүң непертердикчи, чырык угааның болгаш депшилгелди идеяларың кижизи Иван Котляревский, славян литератураның гениийи Тарас Шевченко, улустуң күзел боданың ханы ыраажыкы Григорий Квитка-Основьяненко, улустуң амьдралыңды ылаптыг билкичизи Евгений Гребенка, украин улустуң талантылыгы кызы Марко Вовчок, орус революшюларныкы шынчы өөреникчизи болгаш дайынчы соратниги Павло Грбовский, маадыр соруктуг болгаш чымчак сеткилди демиселчи Архип Тесленко, шынчы чоруктуң илерелдикчизи болгаш меге-хоочунуң сойгалакчызы Панас Мирный, улуг Горькийниң чоок болгаш төлөптүг эжи Михайло Коцюбинский, маадырлыг херээжен шүлүкчү Леса Украинка, чаа социалисттик үеде чедир чурттаар аас-кежиктиг, шылгарангай украин классиик Степан Васильченко оларныкы аттары

сурагыт. Чүгле олар эвес! Ынчаарга ынчаардагы күрүени кызыгаарларыңды кылымал моондактери-биле орус культурудан үзе кирдирген турган, демиселдин болгаш күш-ажылдың оңза шылгарангайи Иван Франко, сөстүң тода болгаш тускай шыңарың чурукчузу Василь Стефаник, өске бодаарга меделерге дык байлак, чалбыштыгы Лесь Мартович, бодунуң амьдралыңды харазыңга чаа хүнүнү чырың көргөн Ольга Кобылянская оларны база-ла улус эки билер.

Оон-биле чергелештир Украина болгаш оон талантылыг, хосталгага ынакшылдыг улузу Россияның культурулуг хөгжүлдөзүңге улут ролду ойноаан. А. С. Пушкин украин ырылары кайы хире могаг чок өөрени турганы, Н. В. Гогольду бодалыга Украина чеже-чеже өңүр чечетерин бергени, украин литератураның баштайгы өзүмнери-биле В. Г. Белицкий кайы хире өөрүп турганы, Н. А. Некрасов Украина-биле кайы хире быжыг харызаалыг турганы, В. Г. Короленконуң талантың Украина кайы хире байлак ырлап турганы, И. С. Тургенев, Л. Н. Толстой, А. П. Чехов, А. М. Горький, В. В. Маяковский Украинага кайы хире чалбыштыгы ынакшыл чоразы база оон улусчу чогаалдыгаларың өөрүп магадал чоразы, М. С. Щепкинниң, И. Е. Репинниң, П. И. Чайковскийниң болгаш орус культураның өске-даа улут деятельдериниң чогаалдыкы чоруунга Украина кайы хире улут ролду ойноаны кымга билдинмес боот!

Калды-дошкун колониалдыг дарлагдын политиканың чорудуп турган реаксылыг хаан өзүга удуру Россиянык эң эки оолдары бодунуң национал хамаарышпас чоруунга украин улустуң эргезин чүүлдүг деп көргөн болгаш Украинаның депшилгелди деятельдери-биле кады хаан чазак-

тың политиканыңга удуру, орус болгаш украин помещиктерин баяа буржуазиянык непертерди турганы националисттик чоруктарыңга удуру шынчы демиселкеннөр.

Дайынчы авангардызы — Коммунисттик партияга баштаткан алдарлыг орус пролетариат орус болгаш украин улустарың салым-чолуңга шийтирилгич ужуру-дузалыг болган болгаш мурунда Россия империязының бүгү улустарың революстуг демиселдин оруучче кийрген.

Орус болгаш украин улустарың бузулбас найыралы помещиктерин болгаш капиталистерин эрге-чагырганың дүжүрери дээш Россияныкы ажыкчы чоннарының революстуг кады демиселиниң чылдарында улам-на быжыккан болгаш каңчалып дадыккан. Акы-дуималышкы ийи улустарың ыдыктыг найыралыңды бедик болгаш кайгамчык чаагы илерээшкени Октябрьниң баррикадаларыңга оларныкы кады демисели болган.

Орус болгаш украин улустарың эп-найыралы чаа, социалисттик уткашынарлыг болуп, делегейниң бүгү улустарыңга үлөгер чижек болган.

Орустар болгаш украиннер, совет чурттуң бүгү улустары нити күженишкенинери-биле он дөрт капиталисттик күрүелериниң интервенцияларын халдашкыны чылча шапкан, ак-гвардейжи аг-шерини болгаш петлюровчу дээрбелчилерни Төрзөн чурттуң девисээрлериниң даштыкы чүдүр сывырган, иштикиниң дайыңнарың—шовинистерни, буржуаз националисттерни, троцкистерни, бурхаринчилерни болгаш өске-даа дедир төрүтүнгенерни үндүр ширбээ. Алдарлыг Коммунисттик партияның удурутулазы-биле Совет Социалисттик Республикаларың Эвилелинге каттышкан. шаандагыда Россия империязының улустары чуртту индустриализастарының, көдээ ажил-агыйны социалисттик өзү-биле чаартып тургузарының, национал хевирлиг болгаш социалисттик уткашынарлыг совет культураны тургуза-

рының талазы-биле оруктап бүзүрелди чоруп келгеннөр.

ССРЭ Конституциязының чыры хунуңуң адаа-биле Украина болза, улут болгаш күчүлү Совет Эвилелиниң чардымас кезээ, муриаки совет республика кылдыр чечетелген.

Кажан гитлержи эжелекчилер совет черже оор өзү-биле халдаанда, Украина совет кижилерин бузулбас найыралың күжүн болгаш шынчызын кажангызындан-даа артык өөрүп көргөн. улут орус улустуң башталгазы-биле бодунуң Төрзөн чуртуңуң камгалалыңга турупканнар.

Ленин—Сталиның улам тиилеп турар туугунуң адаа-биле, улут орустун акы-дуималышкы дузаламчызын ачызында украин улус бодунуң төөгүзүңге кайгамчык улут актыны—бүгү украин черлерни чагыскай Совет украин күрүнеге каттыштырарын боттандырган.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының дуралдарыңга, тайбың талалакчыларының бүгү-делегей конгресстеринге тайбының херзэн быжык болгаш чайгылыш чокка камгалап турар Совет Украинаның тээлээкчилериниң үнү күчүлүг болгаш алдарлыг чаңгыланп турар. Хамаарышпас Совет күрүени болур Украинаның бүгү оору, оон экономиказының болгаш культуразының шапкың чечетелишкени болза, чер бөмбүрээниң ам дарлаттырган болгаш хамаарылгалы улустарыңга хосталгаже, хамаарышпас чорукче, национал чечетелишкенине оруктарың канчаар дилээрли деп чүвени тодаргай чижээ болур.

Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылы болза, бүгү совет улустарың кайгамчык улут байырлары болур. Бүгү улустуң ол улут байырларыңга Украинаның ажылыч чоннары тайбын тургузучу күш-ажылдың улут фронтунуң бүгү уаастоттарында улут чедилешкенингерлиг ужуражып турарлар. Совет Эвилелиниң Коммуни-

сти партиязының XIX съездининиң төөгүлүгү шийтирилгич, СЭКП Төп Комитетиниң сентябрь Пленумунуң чугула айтышкыны болгаш совет улустуң материалдык чагаай чоруун улуту-биле бедидеричче угландырган Совет чазактың доктаалдарың күөспетишсаан, Совет Украинаның ажилчынары, колхозчулары болгаш интеллигенциязы үнүш дүжүттүг украин черин улам улут чечетелишкенин чедип алыры олардан хамааржы бүгү чүүлдерни кылдып турарлар.

Украинаның чогаалчылары украин болгаш орус улустарың бузулбас найыралы, Совет чурттуң улустарың чаңгасы аай акы-дуималышкы өг-булезин йөрөзүп турар, украин социалисттик националың эрте-бурунгу маадырлыг; амгы алдарлыг болгаш келир чырыктылыг үезин илередип чуруп турар эвээш эвес чогаалдарны тургусканнар.

Украин совет культураның улут чедилешкени болза, В. Василевскаяның база А. Корнейчуктуң чогаалын өзүгаар К. Данькевичниң «Богдан Хмельницкий» деп улустуң маадырлыг операзын тургусканы болур. Ол операда украиннерниң база орус-тарнык бузулбас найыралыңды тавызы улут чечен күш-биле синиктинген, алдарлыг гетман Богдан Хмельницкийниң тода овуру-хевирин илередип тургускан.

И. Рыбактың «Переяслав Радазы» деп романы Украинаның номчукулдарында болгаш республиканың кызыгаарларының даштында улут сонуургалды ажылатканып турар.

Ийи улут славян—орус болгаш украин улустарың үш чүс чылдардагы кады хынатынган база каңчалып дадыккан, ыдыктыг болгаш чайгылыш чок найыралы улам быжыгар болгаш ханылар, бистиди социалисттик Төрзөн чуртувустуң чагаай чоруунга, бүгү кижии төрелгениң чагаай чоруунга чаа-чаа алдарлыг үре-түннелдерни бээр.

Л. ДМИТЕРКО.

Улустарның бузулбас найыралының көскү илерээшкени

Армения биле Украинаның эртемденериниң кады амылдажылгазы

ЕФЕВАН. Арменияны эртемденери бүгү ажилчы чоннар-биле кады Украинаның Россия-биле катап катышканын 300 чылын демдегледип турар.

СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседезинге Армян ССР-ниң эртемденер Академиязының оралакчы-президентизи М. Нерсисянның чугаалааны болза:

Бистин республиканың эртемденери-биле Украинаның эртемденериниң харылзаазы чогаалдык кады амылдажылга-биле быжыккан. Шаңкындыг кады амылдажылгалар чижектери эмгекж. Ол хей чижектер болза, Ада-чурттуң эртеминиң алдарына совет эртемденериниң боттарының кады күженишкенин киририңге чаныс-ай чүткүлүнүң дугайын херечилеп турар.

Украин ССР-ниң эртемденер Академиязының генетика болгаш селекция институту бистин академиявистин генетика болгаш селекция институтуна дузалал турар. Одессаның институтуна Г. Д. Лысенко-нуң удуртулгалары-биле бистин дык хей штеривис аспирантурага өөренигнер, ам олар агробиология

талазы-биле сураглыг эртемденер болу бергенер. Арменияның болгаш Украинаның агробиологтары эртембиле Украинаның эртемденериниң ажилдарын аразында солчуп, бот-боттары аразында сумележиң, чогаалдыгалар талазы-биле чугаалажышкынын кылып турарлар.

Арменияның болгаш Украинаның суг-энергетик институттарының ажилдакчылары дык хей чылда харылзаалыг амылдажылган. Ийн коллективтерниң кады амылдажылгазы гидротехниктиң тургузушкунуң практика-биле холбашкан чугула айтырыгларын чедишкенин шиттирлээринге укур-дузалыг болуп турар.

Армян ССР-ниң эртемденер Академиязының физиология, зоология, ботаника болгаш өске-даа албан черлериниң база экономика секторунуң практиктиң ажилдарында Армения биле Украинаның эртемденериниң кады амылдажылгазының дык хей фактылары күрүзүп болур.

Украинаның Россия-биле катап катышканын 300 чылынга алдар кылдыр Украин эртемденерниң киржилгези-биле бистин академиявистин эртем сессиязы болуп эрттер. (СЭТА).

Украин улуска ураачыларның белөө

ЧЕЛЯБИНСК. Украинаның Россия-биле катап катышканын 300 чыл оюнга алдар болдуруп, Муриу Уралдың ажилчы чоннары акы-дуңма украин улуска белек белектеринер. Ол дээрге, Украинаның Россия-биле катап катышканын дугайында орус элчинин Богдан Хмельницкийге документ тылсып турарынын кевири оң кырында силбирип чуратан улуг кылаанааш демир кубок болуп турар. Оң адаанда алдын-биле: 1654—1954 деп оюп чуратан. Буруңу славян чурумал үжүктөр-биле Совет Эвилелиниң Гимнизи: «Хостуг улустарың быжыг амылдин холбаштың кезээде каанаан Улуг Русь» деп сөстөрүн би-

жөн. Устунде РСФСР-ниң болгаш Украин ССР-ниң сүлде демдектерин сиңилп чуратан. Кубоктуң кырында— ССРЭ-ниң алдын сүлде демдээ. Кубоктуң ширээинде орус болгаш украин национал уузалар-биле хаастап тургаш: «Челябинск областын ажилчы чоннарында акы-дуңма украин улуска» деп бижээн. Ол чогаалдын автору болгаш күсүдечкиниң болза, Ада-чурттуң Улуг дайынын чылдарында немец-фашисттер эжелекчилерден акы-дуңма Украинаны хостаанынын киржикчизи Златостовскийниң сиңилерини чуркучу Геннадий Берсенев болуп турар. (СЭТА).

Украин литературага ынакшыл

КИШИНЕВ. Чүгле совет эрге-чагырганың үезинде төрөөн дылының кырынга бир-ле дугаар танышканы украин литературага молдав улус ынак. Т. Шевченконуң шүлүктөрүн, М. Кошобианскийниң расказтарын, В. Василевскийниң, О. Гончарын болгаш өске-даа украин чогаалчыларын романнарын молдав дылда очулдуруп үндүргөн.

Бо чылын Молдавияны ажилчы чоннары украин классиктерин болгаш совет литературанын элзэн каш чаа чогаалдарын алдырлар. М. Кошобианскийниң чогаалдарынын чымыды, Н. Рыбактын «Переяслав Радзы» деп чогаалы болгаш өске-даа номнар парлаптар. (СЭТА).

Бузулбас болгаш мөңгө найырэл

Бистин чурттуң улустарының бузулбас найыралы Ада-чурттуң Улуг дайынын оодуна улам-на кааналып быжыккан. Немец-фашисттер эжелекчилер Совет Эвилелинге халлаш, бистин чурттуң чамдык черлерин, оң иштинде совет Украинаны түр эжелеп, фашист ханынгу ёзу-чуртуну тургускан турган.

Совет кижилерниң мадырлыг күженишкениниң ачызы-биле дайында үрелген улус ажил-агыны кыска хуусанын иштинде катап тургустунган болгаш бистин Төрөөн чуртувус дайын мурунда турганында артык байлак болгаш күчү-шыдалыг болу берген.

Коммунист партияның удуртулгалары-биле Совет Эвилелиниң бүгү улустары фашист эжелекчилерге укур ыдыктыг дайынга чангыс кижин дег көдүрүп үнгенер. Совет Армияның хүрээленгине орус, украин болгаш бистин чурттуң өске-даа улустары-биле кады Тываның дээр оолдар, кыстары дайынга укур мадырлыг тулчуп турганнар.

Совет Эвилелиниң улустарының найыралы бодунуң көскү илергейлээшкени партианың XIX съездиниң шиттирлерин болгаш СЭКП Төп Комитетиниң сентябрь Пленумунуң доктаалын амыдаргал бот-таңдыр дээш демиселе совет кижилерниң өзүп турар политиктиң болгаш күш-ажыкчы көдүрүлүшкүндөн тылкан. Бүгү улустун байырлары — Украинаның Россия-биле катап катышканын 300 чылынга ужуражып турар үеде, ССРЭ-ниң Дээди Советинге сонгудаларының белектелиниң үезинде бүдүрүлгө черлеринде, совхозтарда база колхозтарда социалист чарыштын чал-

Мен, Тываның эки-турачы отрядының хүрээленгине тургаш, украин черден немец-фашистер үндүр сывырынга киржир аас-кежиктиг болган мен. Ынчан Украинаның хей-хей хоорайлары болгаш суурлары дайында үрелип бузулган турган.

Мээң күш-ажылчы салышкынын

Украинаның Россия-биле катап катышканын төөгүлүг 300 чылы чүгле орустарың болгаш украинерниң улуг байырлары эвес, харын база бистин тыва кижилериниң, Совет Эвилелиниң бүгү улустарының байырлары. Чүгө дизе, орус, украин болгаш Төрөөн чуртувустун өске-даа улустарының акы-дуңма бузулбас найыралы бистин күрүневиштиң тилетирбес күштериниң күчүлүг үнер дөзү болуп турар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының кады берге үези турган. Ынчаарда заводка амылдан турган орус, украин болгаш өске-даа национал эшкерлерин дузаламчызы-биле өөреникчи болуп турганында удаваанда тускай бот-башкарлыгалыг ажилдарлар апарган мен. Бүдүрүлгеге кадр ажилчы болуп амылдан келгенинде бээр бүдүрүлгө планын чөптүг чылдагаан чокка күсүстейн баар тавырлыга менээ черле болуп көрбээм.

Бистин тыва улус улуг совет улустун хей националдыг өг-бүлелинге кирер мурунда-ла тывалар биле украинериниң аразында акы-дуңманың харылзаазы тургустунган. Ол харылзаа Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында улам быжыккан.

Совет Тываның чечектелишкенин Тываның ажилчы чоннары-биле кады бодунуң күжүмүң, бар аргаларымны берип турар мен. 1953 чылдың чыл планын хуусаа бетинде ажыр күсүсеткен мен.

Мен, 1942 чылда алгы заводунуң кидис идик кылдыр черинге өөреникчилеп кирген мен. Ол чыл болза,

Украинаның Россия-биле катап катышканын 300 чылынга бол-

Бот - боттарынга дузалажылгазы

Белорус ССР-ниң Гомель облазының Тереховский районунуң дык хей колхозтары Украин ССР-ниң Чернигов облазының колхозтары-биле чаржып турар. Белоруссияның Коммунист партиязының Тереховский райкомунуң тургусканы лекторларын хей бөлүү Украинаның Россия-биле катап катышканын 300 чылынга дугайында лекцияны районунуң колхозтарында болгаш совхозтарында номчуп турарлар. Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда украин улустун чеди алган чедишкениниң дугайын көргүзүп турар делегелерин дык хей колхозтарда организаастаан.

Эрткен чылын Тереховский районунуң тууйбу заводу Чернигов облазының колхозтарының мал ажилчынын туудуларына херелгелер чүс-чүс муң кезек тууйбуларын чоруткан. Районунуң тывыш артельдери Черниговскийны сатып бүдүрүлгелерин чоңуң херелгел бараннарын берип турар.

Тереховский районунуң дык хей колхозтары боттарынга херелгээр торф белектелиң Чернигов областың девискээринде кылып турар. («Советская Белоруссия» солундан).

Украин улустун культуразынче сонуургал

БАКУ. Азербайджаның бүдүрүлгелеринде, албан черлеринде, өөредилге черлеринде, нефтичлериниң культура ордуларында, Бакунуң библиотекаларында илеткелдерин, лекцияларын, эртем сессияларын болгаш литература-музыка кезээлерин чорудуп турар. Украинаның Россия-биле катап катышканын 300 чылынга холбаштырган делегелерин организаастагалар.

Азербайджаның болгаш Украинаның нефтичлерин хей чылдардагы найырал харылзаштырып турар. Молотоз аттыг культура бажынында организаастаан делегелери ол найыралга холбаштырган. Бориславтың болгаш Бакунуң нефтичлериниң эш-хуузунда бот-боттарынга дузаламчыны, Азербайджанга Бориславтың нефтичлериниң болгаш Украинанга Бакунуң нефть мастерлеиниң чораанын ол делегелде көргүзүп турар.

Акы-дуңма украин улустун культуразынче республиканың ажилчы чоннарының сонуургалы канчаарда аажок улуг. Украин чогаалчыларын болгаш шүлүкчүлерин чогаалдарын азербайджан дылда парлап үндүрүп турар. Театрларда В. Миньконуң «Фамилияларны алавай», В. Собконун «Ийги фронтунуң артында» деп шилерин болгаш өске-даа шилерин үндүрүп турар. (СЭТА).

Тыва улустун улуг орус улус-биле болгаш бистин чуртувустун өске-даа улустары-биле найыралы чүс-чүс чылдар мурунда тывалар болгаш хөгжүп келген. Тыва аймактар орустар-биле эң баштай XVII вектин эгезинде-ле таныжып найыралдашкан. Ол үеден эгези-ле тыва улустун төөгүзү Россияның төөгүзү-биле сырый холбашып болуп келген. XVII вектин эгезинде орус улус-биле тываларны доктадып алганы политиктиң болгаш экономиктиң харылзаазы оон сонгаар улам-на хөгжүп, быжыгып келген. Орус улус-биле тыва улустун найыралының төртүңүп тывылганы болгаш хөгжүлгенин төөгүлүг чорудулганын объективти көрөйүн турар хоойлу эсугаар чоруктары-биле тайылдырлар.

Тыва аймактарны бектаап турганы Алдын-хаван князствоу 1616 чылда Россия-биле каттыжар дугайында бодуну күзөл-соруун илергейлел турган. Ол дугайында Алдын-хаван князствозунуң «Угулга бижин» 1634 чылда Омбо-Эртинге Россияга бараалгаткан турган. Ынчанга 300 ажыг чылдарын мурунда Тыва Россияга каттышкан турган. Ол каттыжышкын ындла-ла быжыг эвес болган-даа болза, Тываның Россия-биле харылзааларының оон сонгаар хөгжүп быжыгарыга улуг укур-дузалыг болган.

Россия 1756—1762 чылдарда Пруссия-биле чеди чылдың дайынын чорудуп турар деп чүвени ажыглап алгаш, маньчур феодалдар 1755—1757 чылдарда Тываны эжелеп алган. Маньчурия феодалдарының тергилелиниң 155 чылдарының бүгү дүргүзүндө Тываның ажилчы чоннары, даштыкы-даа, иштики-даа дарлакчыларга укур чүткүлдүг демисел чорудуп тургаш, Россияга көрүп, улуг орус улустун дузасын маңап келген.

1905—1907 чылдарың бирги орус революциязының салдары-биле Тывага өскөөн национал-хосталгалыг шимчээшкенин түңнелинде Тыва маньчур феодалдардан 1912 чылда хосталган болгаш 1914 чылдың апрельде Россия-биле катап каттыш-

кан. Төөгүзү мурунку үелеринге бодурага Тыва ол душта экономика-даа, культура-даа талазы-биле алырга, Россия-биле дык сырый харылзаалыг апарган турган. Тываның Россия-биле 1914 чылда катап каттышканын дөңсүлдүг болушкуну болуп, тыва болгаш орус улустарың улам-на чоокшулажырына, найыралының хөгжүүрүнө улуг идиң болган.

Ол үениң байдалыга алгаш көөргө, Россияны бекдик деңгелдег экономиказы болгаш орус улустун муракчы культуразы Россияның бүгү улустарының хөгжүлгенин дөңсүлдүг салдары көргүзүп турган. Россия-биле политиктиң, экономиктиң болгаш культурулуг харылзааны тулуп чораан Тывага ол салдар-хамаарыга херек кырында кестүп турган. Тываның ажилчы чоннары шагдан тура-ла Тываның Россия-биле каттыжарының чүткүлдүг талаалкчылары болуп чорааннар. Россия-биле каттыжарыңче тыва улустун чүткүлүңе Сибирьде хаккестер, алтайлар, якуттар чижектиг бодуна төрөл өске-даа улустар-биле оң дыл-доманың чоогу база бүгү-ле эрткен төөгүзүңүң дөмейн бодунуң ролюн ойнаан.

Крайга чурттап турган орус ажилчы чоннар — ажилчылар болгаш тараачынар Тываның Россия-биле чоокшулажырына улуг рольдуг болган. Олар боттарының күш-ажылгы ынакшылы болгаш ажилчы тываларга акы-дуңманың найыралдыг хамаарылыгы-биле тыва чоңуң ынакшылын болгаш хуандүктелиң чаалап алганнар. Ажилчы чоннары аразына национал өжөөнөшкөк чорукту өскүдеринге сонуургалды маньчур-кыдат эжелекчилерниң болгаш хаанынгу ёзу-чуртунуң чоңга укур политиканы турза-даа, Тывага чурттап турган орус ажилчы тараачынар-биле болгаш ажилчы чоннары-биле арааттарың найыралдыг харылзаалары быжыгып турган.

Октябрьның социалист Улуг революциязының тиңгелениң түңнелинде, Совет Россияны шуту дузаламчызы-биле 1918—1921 чылдарда тыва улус колоннадыг дарлаалдан хосталган болгаш 1921 чылда бодунуң Тыва Арат республиказын тургускан. ТАР-ның туруп турган чылдарының дүргүзүндө ССРЭ-ниң улустары-биле тыва улустун найыралы улам быжыгып хөгжөөн. Ынчан ол найыралдыг хөгжүлдүң чаа үнделинге—хостуг улустарың акы-дуңманышкы кады амылдажылгазының болгаш бот-боттарынга дузаламчызын үнделин суурунга чорутуп турар апарган. Тиңгелен социализм чуртунуң акы-дуңмалышкы улустары хөгжүлдүң капиталист үе-чазазы оюп кагаш, социализмче кирер дээш чүткөөн хостуг, революстуг тыва улуска бүгү хемчегин дузаламчызын көргүскенер. Совет улустарың ол дузаламчызын ачызында тыва улус капиталист эвес оруктап хөгжүлдүгө улуг чедишкениниң чеди алган. ТАР-га үлетпүрүнүң эге сууру салдынган, келээ ажил-агың элзэн хөгжөөн, Тываның национал культуразы улуг чедишкениниң чеди алган турган.

Фашист Германияга укур Совет Эвилелиниң Ада-чурттуң Улуг дайынын чылдарында ССРЭ-ниң улустары-биле тыва улустун акы-дуңма найыралы улам ыңай быжыккан. Дайынын уламында болган улуг бергелер турза-даа, Совет Эвилели Тываның ажилчы чоннарына бүгү таланды дузаламчызын чүгө кош катпаан эвес, харын улам-на күш-тедирген. Совет Эвилели янзы-бүрү барааннар, оон иштинде дайын үезиниң байдалында чедишпес турган барааннар талазы-биле Тываның хергелдерин бүрүн хандырып турган.

Совет улустар-биле тыва улустун найыралы, Совет Эвилелинге Тываның ажилчы чоннарының ынакшылы Совет Армияның тылын быжыктырар талазы-биле оларны чүткүлдүг күрүскен материалдыг элзэн хей дузаламчызындан болгаш тыва улустун оолдарының болгаш кыстарының боттары-биле оок-боозун холга туткаш, немец фашистерге укур тулчушкуннарга киржип турганын орус илерээ. Тыва эки-турачылар Совет Украинаның девискээрин эжелекчилерден хостаарына киришкенер. Тыва гвардейи кавалеристер Украинаның Ровно хоорайн хостадырынга онза эрес мадырлыг чоруун көргүскенер. Украин хоорай Уманын хостаарына эрес-дидимни болгаш мадырлыг чоруун көргүскен дээш тыва улустун алдарың огул Х. Чүргү-оолга Совет Эвилелиниң Мадыры деп бекдик атты тывыскан. Тываның ажилчы чоннары

АКЫ-ДУҢМА СОВЕТ УЛУСТАР-БИЛЕ ТЫВА УЛУСТУҢ НАЙЫРАЛЫ

акы-дуңма украин улуска ыңай ынакшылын илереттишпаш, УССР-ниң Киев облазының колхозчуларына дуза кылдыр 17 муң баш малды белекке чоруткан.

Дайынын аар-берге чылдарында Совет Эвилелиниң акы-дуңма улустары-биле катап каттыжары дээш хей-ниитиниң санал-оналы ажилчы арааттарың ортузунга онза күш-биле калбарган болгаш бодунуң совет Ада-чуртуга, бодунуң төрөөн Коммунист партиязынга Тываның ажилчы чоннарының ынакшылы улам ыңи-биле ханып үнгөн.

1944 чылдың октябрьда Тыва Совет Социалист Республикаларының Эвилелиниң составына кирген. Россия Федерациязының составына Тыва автономнуң область тургустунган. Бүгү-ле акы-дуңма совет улустар-биле кады чурттаар болгаш ажилдаар деп тываларың шагдан тура бодап чораан күзели боттаган.

Акы-дуңма совет улустарың кайгамчыктыг улуг дузаламчызын ачызында, СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың мерген угаанынгу удуртулгаларының база хүн-үргүлүг дузаламчызын ачызында Тывага улус ажил-агының социалист чартылгазы чедишкенин боттап, областың ажилчы чоннарының материалдыг чаагай байдалы болгаш культурулуг деңгели дык бекитип турар.

Совет эрге-чагырганың туруп келгенин чылдарында Тываның хей-шынчын үнделин-биле өскөрүлгөн. Тываның ажилчы чоннарына дузаламчызын бүгү совет чурт көргүзүп, аңаа бүгү совет улустар дузалал турар. Ам Совет Тыва чоокчу чылдар иштинде бистин Төрөөн чуртувустун чечектелчек индустриалдык-колхозчу областырың бирээни кылдыр хуула бээр бүгү аргалардыг.

Тывага үлетпүрүнүң чаа бүдүрүлгө черлери тургустунган болгаш эрги бүдүрүлгелер чартынган. Олар шптузу бирги чергениң совет техниказы-биле, чурттуң бүгү областарында, оң иштинде Совет Украинадан келген күчүлүг машина чепсек-биле чепсегелген.

Областың келээ ажил-агың мырнай таянтымнас кылдыр өскөрүлгөн. Совет Тываның тараачын ажил-агыларының 90 ажыг хуузу коллективизастатканын. Көшкүң араатар амдыралдык сууржун байдалың шилчип турар. Сөөлүг 4—5 чылдар дүргүзүндө хей санын, чаагайдыр туттунган колхозчу суурлар тыттып келген. Областың келээ ажил-агының 11 МТС-тер, 1 ММС, 4 совхоз улуг дузаны көргүзүп турар. Совет Тываның социалист келээ ажил-агың ам улуг болгаш механизастатканын ажил-агың болу берген. Чүгө 1950—1952 чылдарда безин Тываның колхозтары болгаш совхозтары 500 хире тракторларын, 100 ажыг комбайннарны, дык хей автомашиналарны болгаш келээ ажил-агының өске-даа күчүлүг чаа техниказын алганнар. Ам областың хууларында Украинаның Харьков заволудында үнгөн хей-хей тракторлар амылдан турар.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиттирлерин күсөттишпаш, Тываның ажилчы чоннары областың келээ ажил-агының ылангыя мал ажилын күштүү-биле көдүрерин хандыра, чурттуң ажилчы чоннарына ашы-чөм продуктуларының болгаш чийк үлетпүрге чиг-эттиң элбекпилин тургузар дээш чүткүлдүг амылдан турар.

Тыва улустун культурулуг амылдарында улуг өскөрүлгелер болган. Ам арааттарың бүгү уругтары школарда өөренип турар. Совет Тываның дык хей аныктары Совет Эвилелиниң тускай болгаш дээди өөредилге черлеринде, область иштинде сөөлүг чылдарда тургустунган өөредилге черлеринде эртем билгилерин чеди ал турар. Национал литература болгаш уран-чүүл чедишкенин хөгжүп турар. Экономиканың социалист чартылгазын болгаш национал хевирлиг, социалист утка-шынарлыг культураның хөгжөөнүн түңнелинде социалист тыва нация хевирлелин хөгжүп турар.

Тыва улустун бо бүгү чедишкенини совет улустарың акы-дуңма найыралың болгаш кады амылдажылгазының түңнелинде база бистин төрөөн Коммунист партиявистың болгаш Совет чазавистың Ленинни-Сталинниң национал политиказының ачызында чеди алдынган. Мынчанга Совет Тываның ажилчы чоннары совет улустар-биле бодунуң найыралын болгаш харылзаалары ыдыкты-биле камгал, бүгү делегейге тайкы база улустарың аймык чок чоруу дээш чүткүлдүг демисел, бодунуң социалист Төрөөн чуртунуң күчү-шыдалын быжыктып турар.

Х. СЕПФУЛИН, төөгү эртемнериниң кандидаты.

Тыва улустун улуг орус улус-биле болгаш бистин чуртувустун өске-даа улустары-биле найыралы чүс-чүс чылдар мурунда тывалар болгаш хөгжүп келген. Тыва аймактар орустар-биле эң баштай XVII вектин эгезинде-ле таныжып найыралдашкан. Ол үеден эгези-ле тыва улустун төөгүзү Россияның төөгүзү-биле сырый холбашып болуп келген. XVII вектин эгезинде орус улус-биле тываларны доктадып алганы политиктиң болгаш экономиктиң харылзаазы оон сонгаар улам-на хөгжүп, быжыгып келген. Орус улус-биле тыва улустун найыралының төртүңүп тывылганы болгаш хөгжүлгенин төөгүлүг чорудулганын объективти көрөйүн турар хоойлу эсугаар чоруктары-биле тайылдырлар.

Тыва аймактарны бектаап турганы Алдын-хаван князствоу 1616 чылда Россия-биле каттыжар дугайында бодуну күзөл-соруун илергейлел турган. Ол дугайында Алдын-хаван князствозунуң «Угулга бижин» 1634 чылда Омбо-Эртинге Россияга бараалгаткан турган. Ынчанга 300 ажыг чылдарын мурунда Тыва Россияга каттышкан турган. Ол каттыжышкын ындла-ла быжыг эвес болган-даа болза, Тываның Россия-биле харылзааларының оон сонгаар хөгжүп быжыгарыга улуг укур-дузалыг болган.

Россия 1756—1762 чылдарда Пруссия-биле чеди чылдың дайынын чорудуп турар деп чүвени ажыглап алгаш, маньчур феодалдар 1755—1757 чылдарда Тываны эжелеп алган. Маньчурия феодалдарының тергилелиниң 155 чылдарының бүгү дүргүзүндө Тываның ажилчы чоннары, даштыкы-даа, иштики-даа дарлакчыларга укур чүткүлдүг демисел чорудуп тургаш, Россияга көрүп, улуг орус улустун дузасын маңап келген.

1905—1907 чылдарың бирги орус революциязының салдары-биле Тывага өскөөн национал-хосталгалыг шимчээшкенин түңнелинде Тыва маньчур феодалдардан 1912 чылда хосталган болгаш 1914 чылдың апрельде Россия-биле катап каттыш-

кан. Төөгүзү мурунку үелеринге бодурага Тыва ол душта экономика-даа, культура-даа талазы-биле алырга, Россия-биле дык сырый харылзаалыг апарган турган. Тываның Россия-биле 1914 чылда катап каттышканын дөңсүлдүг болушкуну болуп, тыва болгаш орус улустарың улам-на чоокшулажырына, найыралының хөгжүүрүнө улуг идиң болган.

Ол үениң байдалыга алгаш көөргө, Россияны бекдик деңгелдег экономиказы болгаш орус улустун муракчы культуразы Россияның бүгү улустарының хөгжүлгенин дөңсүлдүг салдары көргүзүп турган. Россия-биле политиктиң, экономиктиң болгаш культурулуг харылзааны тулуп чораан Тывага ол салдар-хамаарыга херек кырында кестүп турган. Тываның ажилчы чоннары шагдан тура-ла Тываның Россия-биле каттыжарының чүткүлдүг талаалкчылары болуп чорааннар. Россия-биле каттыжарыңче тыва улустун чүткүлүңе Сибирьде хаккестер, алтайлар, якуттар чижектиг бодуна төрөл өске-даа улустар-биле оң дыл-доманың чоогу база бүгү-ле эрткен төөгүзүңүң дөмейн бодунуң ролюн ойнаан.

Крайга чурттап турган орус ажилчы чоннар — ажилчылар болгаш тараачынар Тываның Россия-биле чоокшулажырына улуг рольдуг болган. Олар боттарының күш-ажылгы ынакшылы болгаш ажилчы тываларга акы-дуңманың найыралдыг хамаарылыгы-биле тыва чоңуң ынакшылын болгаш хуандүктелиң чаалап алганнар. Ажилчы чоннары аразына национал өжөөнөшкөк чорукту өскүдеринге сонуургалды маньчур-кыдат эжелекчилерниң болгаш хаанынгу ёзу-чуртунуң чоңга укур политиканы турза-даа, Тывага чурттап турган орус ажилчы тараачынар-биле болгаш ажилчы чоннары-биле арааттарың найыралдыг харылзаалары быжыгып турган.

Улус демократиязының чурттарында

Кыдатта капатал тудуушкун

ПЕКИН. «Женьминьжибао» солунун дыйнадып турарын өзүгээр алырга. Кыдат Улус Республикада эң улуг комбинат болур Аньшаньнын металлургия комбинатында бо чылын—бирги беш чылдык ийги чылында капитал ажылдарның кемчээли эрткен чылдык-биле демей-лээрге улам өзөр.

Аар машина тудуунун министрствозунун бадылааны капитал тудуушкун планын өзүгээр бо чылын Аньшань комбинатында 100 ажыг тудуулар, оон иштинде 20 ажыг улуг тудуулар көрдүпүр турар. Машиналарның болгаш дериглерини монтажына кемчээли эрткен чылдык-биле демей-лээрге үштүн биринден хей капат өзөр. Бетоннуг ажылдарның кемчээли база дыка улгадыр.

(СЭТА).

Польшада күрүне болгаш кооператив садының хөгжүдөзү

ВАРШАВА. Алды чылдык планын үндүргөниин соонда дөрт чылдык дургузуна Польшага күрүне болгаш кооператив садының бараан саарылганын планнары үш ажыг капат улгаткан. Карточка системанын дүжүргөни болгаш аш-чем. база үлетпүр бараанынын үрүмкөт саар өртөктерин чийгекени чоңуу калбак херектедиги барааны-ны биле хандыраары дыка экижиткен.

Амгы үеде чуртта садыг четкизи доктаамал калбарып турар. Сөөлгү чылдарынын дургузуна магазинерини болгаш үрүмкөт садыг-лаар садыг черлериниң саны 80 хуу чедир өскөн. Эрткен чылын чүгүл Баршавага 400 ажыг чаа магазинер ажыттыган. Эрткен чылын Польшанын көдээни 1952 чылдан 13 хуу хей бараанын алган. Ылангыя эр болгаш херэежен улустун кедер хептерин, идикинин база тууду матриналдарын дыка хейүп саткан.

1954—55 чылдарынын дургузуна көдээ черлерге, 2 муң магазинер болгаш садыг точкалары ажытылган турар.

(СЭТА).

1954 чылда Чехословакиянын улус ажыл-агыйының хөгжүдөзүнің планы

ПРАГА. Январының 6-да Чехословакия Республикасы чылаа 1954 чылда республиканын улус ажыл-агыйының хөгжүдөзүнің күрүне планын чүдүлдү деп көргөн. Ук план болза, 1953 чылдык сентябрының 15-теги чылаа медделелинде кирген директивалары болгаш бүдүрүлгени улам-на калбартырарың үндөзүни ажалчы чоннарның амьдырал деңгели доктаамал бедилеринин, күш-ажылдык бүдүрүкчүлүгүн өстүреринин болгаш ажал-агыйың чорудулазын бүгү таладыг экижидериниң эргежок чугулазын барымдаалап турар.

Күрүне планын национал хуралдык чугалажып көрдүдөзүңе кириер.

(СЭТА).

ГДР-де күш-ажылчы көдүрүшкүн

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республикасынын ажылчы чоннары 1954 чылды күш-ажылчы болгаш политикаг улуг көдүрүшкүн-биле эгелзениер. Продукциянын бүдүрүдөзүн көрдүдөзү болгаш оон шынарын экижидер дээш чарышты калбартканы-биле бүдүрүлгелерин ажалына болгаш баштайгы чедилкининиң дугайында медээлер республиканың бүгү булуңнарында кирип турар. Премияда Фридрих Энгельс атыг кылмал торгу фабриказының ажылчынары, инженерлери болгаш техниктери боттарына чаа күш-ажылчы хүлээлгелерин алганнар. Фабриканың бүдүрүлгези бо чылын 36 хуу калбарар. Ам бүдүрүлгенин коллективни бодунун хүн нормаларын долдур болгаш ажыр күдөдиги турар.

Бранденбургтук кая-прокат заводунун металлуртары чаа чылдык эгезин республикага планда көргөндөндө-да хей каңы болгаш прокатты берип медделзениер.

(СЭТА).

Мурнуу Корея — аштың чери

Мурнуу Кореяны чурттуң соңгу талаы районнарының чурттакчылары аштың, ажыг карак чажының болгаш улустун түргөдөлиниң чери деп адал турарлар. Американар биле лисыманчыларның элээшкени, АКШ-тың империалистериниң корей черге өөскүдүп үндүргөн дайны Мурнуу Кореяның ажал-агыйының үрелишкениниң болгаш түргөдөп адыраашкынының сөөлгү чадазына чедир берген.

Амгы үеде Мурнуу Кореяның аар-берге, өлүмүг байдалда туруп турарын мурнуу корей-даа, америк-даа парлагга чажырып шыдаас. Бөгүңү Мурнуу Кореяның дугайында «Кореяны катап тургузарының талазы-биле КНО-нун комиссиязы» дээр чүвениң чыгыне директор америк генерал Джон Коутер «чуртта зарылдар, аш-чүт, үрелш буштушкуннар киткеп турар» — деп бижээ. «Оон артык хоозураан чуртта амгы үениң төгүзү билбес-даа» — деп, америк журнал «Нью-репблик» немеп бижээ. «Мурнуу Кореяны тараачынары аарыг-аржыктардан качыдал турарлар, оларны полиция кызып-кыйып турар болгаш кончаачылар-биле рис садыжылары оларны хайра чогубиле мөлчүп чип турарлар» — деп, америк ажал-херекчи бөлүктөриң «Бизнес уик» дээр органы миннип турар.

1953 чылдын мартта Мурнуу Кореяга барып чоран «корей америк сан-хөө комиссиязының» өтчөдүндө кирген сан-түнери мындаг болуп турар. Ук комиссияның дынадыгыларын өзүгээр алырга, Мурнуу Кореяга дайын үезинде тайбың чурттап турган чоңдан миллион чыгыс кижи өлгөн. Беш чүс муң бажынар үрелген. Миллион чыгыс өскүстөр бар кылдыр санатынып турар. АКШ-тың пропагандистери болгаш политиктиг ажалдачылары болза, корей черге хилинчек-човулааны база аас-кежик чок чорукту аар-берге болгаш үш чыл үргүлчүлүн хоозуралдыг дайының өзүлүг буруулаары — америк империалистер экекелгенер дээр дугайын мытташпай турарлар.

Дайын мурундагы чылдарда-ла Мурнуу Кореяның экономиказын холдуга түдүп алган турган америк монополиялар ону боттарының колониалдыг хандырыкчы чери кылдыр, садыглатканын чыдып турар бараанынын садыг саарынын рыногу, чиг-эттиң, ылангыя вольфрамын үнер дөзү кылдыр хуулдарыныч чүткүп келгенер. Сеулдун кыдында турар Ендынхо хоорайга мурунда ажалдап турган 200 бүдүрүлгелерден 1949 чылдын күзүндө чүгө 10 бүдүрүлгелер ажалдап турганын чугалааларга-ла четчир.

Дайынның үш чылының дургузуна Мурнуу Кореяның үлетпүрү улам-на улуг буураашкының байдалына кирген. Денди эвэ-жедил каапкан мурнуу-корей медээлерин өзүгээр алырга безин, 1952 чылда ивэ-таавы үлетпүрүңү продукциязын үндүрүлгези 1950 чылдык кедерей куду деннели-биле демей-лээрге 63 хуу кудулаан. Металлургия биле хөмүр даш үлетпүрү оон-даа артык берге байдалда туруп турар. А аш-чем үлетпүрүңү бүдүрүлгезиниң деңгели дайын мурундагы деннелден амгы үеде чүгө 19,7 хуу болуп турар.

Ол бүгү ажыл чок чоруктуң дүргөни-биле өзөрин болдурган. «Чаа Корея» дээр журналдык медээлери-биле алырга, амгы үеде Мурнуу Ко-

реяда чоңуу 67 хуузу, азы 14 миллион чыгыс кижи — ажыл чок болуп турар болгаш амьдырап чурттаарының кандыг-даа аргалары шуут ышкындырган кижилер апарганнар.

Ылчаарга, кым бир кижи ажалдап-даа турар болза, ол, ашка бастырганнан дөңгүл-ле мөлдүк-калдык хүн эрттирип чурттап турар. Ажылчы чоннарның байдалының кайы кире аар-берге болуп турарын лисыманчы парлагга безин миннигинге албадаткан. Ичюнунун порт ажалчынары 12 шактыг ажыл хүнүнде ажалдап тургаш, шупту 120 хуу (чоос колектер) ап турарлар, а ылчаарга оларның айда чурттап амьдыраарына бети дээрге-ле 10 муң кире чаан херж болуп турар деп «Ренхан синмун» солун дыннаган. Ажалчы чоннарның байдалын көргүсүшүшкөн, «Кукто синмун» дээр мурнуу-корей солунун бижип турары болза, ажалчынар бок-сак-кемнер артыкчылары-биле амьдырап, аярап турарлар. Ашпап турар ажалчынарының аразында боду амьзына четтинер чоруктарның саны өзүп турар деп солун медделеп турар.

Ылангыя Мурнуу Кореяда битин уруглар эң аар-берге байдалда туруп турар. Эге школада өөренип турар 1. 240 муң уруглардан 720 муң уруглар ашпап турарлар. Кончуг хей санныг, көөр-карактар чүвези чок битин уруглар каш-каш хүннерин тургузуна чир чөм дилеп, хоорайларын оруктарында болгаш кудум-туларында улчуп торуп турарлар. Элегден түргөдөндөндө тывылган аарыктарының болгаш тоттур кеменин-мезиниң түнелинде муң уруглардан-на 220 уруглар өлүп турар.

Хүнүнүң-не, эртен Мурнуу Кореяның хоорайларының кудумчуларында полицейилер ашпап өлгөннөри ажаап чып турарлар. Шааня чурттуң амьдыралының доктаамал төвү турган Мурнуу Кореяның көдээ черлериниң чоңу ашпап өлүп турар. Мурнуу Кореяның көдээ ажал-агыйы эн ханы буураашкының байдалында турар. 1952 чылда херек чок дээш кагдыган черлерин шөлү бир миллион тенбо (тенбо—0,99 г) болган. Ынчалза-даа 1953 чылда ыныг черлериниң шөлү улгаттышпаан турган. Мурнуу-корей парлаганын дынадып турары болза, Ендю (Сонгу Кенсан мочу) үезинде 17 муң өргөелерин тараачынарының 80 хууу боттарының оран-бажынары каапкан барганнар, а ол-ла мочуда Бонхва үезинде тараачынарының 40 ажыг хууу черин каапкан барганнар. Көдээ черлерден тараачынарыны дөзип чорупшкунун түнелинде 1953 чылда Мурнуу Кореяга бети-ле дээрге, 7 миллион сек (сек—150 кг.) рис четпей турган.

Тараачынарының черин каапкан дөзип чоруп турарының чылдагааны чүдө? Оон чылдагааны — тараачынары кээргел чокка дээрбөдөп чип турар лисыманчы бөлүктүн араатаныг политиказында, 265 яны-бүрү хевирлиг кылдыр санатынып турар үндүрүлгелерге чышыр бастырган тараачынар эрге-чагыргаларга барык бүгү дүжүдү дегерезин дужаарына албадаткан. Оон түнелинде тараачынар шуут-ла ашпап өлүп турарлар. Енир (Сонгу Кенсан мочу) үезинин тараачынары шуптузу ашпап турар деп «Тонья альбо» дээр мурнуу-корей солун бижип турар. 28 кире өргөелерлиг Кочан (Сонгу Чола мочу) үезинде улуг эвес көдээ сууржугаш-

кы турган чоң шуптузу ашпап өлгөн деп ол-ла солун дыннаган.

Оон калында-ла лисыманчы чажырыкчы бөлүктөр ристи даштыкыже үндүр садыглап турар болгаш оон-биле байып ап турар. 1953 чылда нер ажалынын лисыманчы министрствозу Японияге чартык миллион сек ристи үндүр сөөрткен.

Кореяны мурнуу талазының чурттакчыларының аар-берге байдалы инфляцияны улам-на өзүп турарынын, мурнуу-корей ашканын үнениң доктаамал кудулаашкынын ужурунда улам-на дорайтап турар. А ол чорук өртөктерин дай-на улгатырып турар. «Фран иллюстра-сьен» дээр Француз журналдык корреспонденти Поль Муссениң дынадып турары болза, Сеулдун рыноктарына болгаш магазинеринге сан-ажылгалар үезинде мурнуу-корей ашканын «бүдүн чин-чин-биле» дамчыдып берип турган.

Мурнуу Кореяга америк империалистерин болгаш оларның лисыманчы чалчаларының элээшкениниң үрө-түңнелери ыныг болуп турар.

Кореяга дайын чорудууларынын соксатканы мурнуу талага экономикаг байдалды экижидерин болдурбаан. Кореяны улус-демократтыг республиказының чааа соңгу талагы районнарга улус ажал-агыйы катап тургузарына болгаш чоңуну бай-шылдыгы амьдыралды экижидеринге улганган бүгү күженилериң ап чоруткан турда, Мурнуу Кореяда лисыманчы бөлүк Кореяга дайынын уламчылаар сорулга-биле кол нуруузуна чаа-чаа дайын белеткелдерин чорудуп турар. Ол сорулгаларга АКШ-тың хөлүн эрттир үзүргө-гөтүргөн экономикаг «дузаламчы» — бараан болуп турар, а ол «дузаламчыны» өзүгээр америк ашкандырыгыларынын 70 хууу шериг тудуушкуннарын катап туруп тургузарына чарыглатканыр. Шап ыныг сорулгаларга Мурнуу Кореяга америк шериг плацдармының ролон быжылгап турар «бот-бодунуң аймык чок чорунуң дугайында» америк-лисыманчы керээ бараан болуп турар.

Кореяны мурнуу талазының улус америк кулдагы чурттаарын, ашпап өлүрүн күзөвейн турар. Ли Сын Ман болгаш оон талаакчылары ирийдир байыдарын күзөвейн турар. Кореяны мурнуу талазының улусу бодунуң хосталгазы дээш демисежип турар. Пусканын, Сеулдун, Инчонун, Масаннын, Тэгунун, Невольдун, Хвасунун болгаш өскө-даа районнарының ажалчынары боттарының эргелери дээш ажал соксатканыны демиселди чорудуп турарлар. Тараачы аныктар мурнуу-корей армияге албадал-биле чорудуп турар мобилизацияга удурланмышпаан, дагларда партизанарже чоруп турар. Патризан шимчээшкениге хей-хей чаа патриоттар каттыгып турар. Вашингтонун «Ньюс» солунунуң корреспонденти Фред Спаркс Мурнуу Кореяга чораш, эн чоокку айларда партизан шимчээшкени аңаа улам күштелер деп минниринге албадаткан.

Мурнуу Кореяны улусу, делегейиниң тайбынга ынакшылыг бүгү улустары ышкаш, дайыны күзөвейн турар болгаш тайбыны ханьзы-биле күзөп, Азияга чаа дайыны кылсып үндүрерин күзөөнгерге удур тайбың дээш демисежип турар.

В. ЛАТОВ.

Дөрт күрүнелерин министрлеринин Берлинге болуп чөвүлел хуралынын мурнуу чарында

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республикасынын улус палатазының даргазы ИОГАННЕС Дикман январының 13-те барыын-герман бундестагтың даргазына чагаа чорутканын АДН агенттели дынадып турар. Ол чагаада чугалаал турары болза:

Даштык херектерин дөрт министрлериниң чөвүлел хуралының Берлинге ажытынар деп турар чоруну болза, тайбынга ынакшылыг күштериниң чүткүлдүг болгаш чедилкиниң күженишкенинин ачкында улустар аразынын харылзааларында дүшкүрүлүг чорукту кошкадарынын аргазы өскөн деп чүвениң бузурели болуп турар. Оон түнелинде бистич ийи кезекке чардыган ада-чуртувуста дүшкүрүлүг чорукту чымчадарының, кедизинде көзп. ону чайладырынын аргазы база тывылган.

Берлинниң чөвүлел хуралы хамкытын мурунда Германия-биле тай-

бың керээзин чарар дугайында айтырыгы шиптирлээрин болгаш демократтыг, тайбың үндөзүңе Германияның чангыс эвин катап тургузарын дыка чоокшуладырына немец улус алызындан сонуургалдыг болуп турар.

Герман Демократтыг Республикасынын Улус палатазының Президиуму даштык херектер министрлеринин Берлинге чылдырар чөвүлел хуралы биле холбашкан айтырыгынын бодунуң хуралына тодаргай-биле чугалажып көргөн болгаш ылангыя Герман Демократтыг Республикасынын чылааның чөвүлел хуралына герман айтырыгы чугалажып турарының үезинде Германияның Федералдыг Республикасының төлээлекчилериниң болгаш Герман Демократтыг Республикасынын төлээлекчилериниң киржилгезин хандыраарыне улганган күженишкенинин байырлап келген. Чөвүлел хуралга Германия-биле тайбың кел-

рээзиниң дугайында болгаш Германияның чангыс эвин катап тургузарының дугайында айтырыгы чугалажып көрүңү Германияны ийи кезектериниң төлээлекчилерин кириштерери-биле Германияның Федералдыг республиказының болгаш Герман Демократтыг Республикасынын төлээлекчилери даштык херектер министрлеринин Берлинге болуп чөвүлел хуралына дилег кириер дугайында немец бундестагга санал кылдырып Улус палатазының Президиуму бодунуң хуралына шиптирлээ.

Оон ындайында улус палатазының Президиуму Германияны ийи кезектериниң төлээлекчилери баш бурунгаар ужуражып алыр чорук онза күзөңиг деп санап турар.

Ол чагаада силерниң болгаш бундестагтың дүргөн-не харыс бээрин Президиумунуң мурундан дилемди.

(СЭТА).

Франциянын парламентиинде

ПАРИЖ. Январының 12-де эң хооуну депутат—коммунист Марсель Кашенин даргалааны-биле национал хуралдык 1954 чылдагы сессия ажалыткан. Сессияны ажалтып-шаан, Кашенин чугалааны болза: «Удурланмышкын шимчээшкениниң чылдарында улуг маадырлыг чорукту көргүскөн француз улус аажок дүвүрээзининг ХХ чүс чылда күш-ажылдык, энергияны болгаш боттарының күш-ажылына база кедилги келир үезинге бүүрелтинип чаңчыл болган чаагай шынарларын илередип турар деп чүвени чугалаарын күзээр бис.

Бистич Францияныс бодунуң национал хамаарышпас чоруну чоргал-биле көрүп турар. Франция каржы киржилгеге, кара-туразындагы негелделеге болгаш коргудушкуннарга чажыгыр чорукка чөпшээрешпейн турар. Франция бодунуң чөптүг эргелерин камгалаар дээш демисежип кириптеринге мурунку хевээр белең.

Француз улустун тайбынга ынакшылыг чүткүлүн болгаш оон тайбыны камгалаар дээр шиптирлиг чоруну Кашен онзаалап демделгезин. Дөрт күрүнелериниң даштык херектер министрлериниң Берлинге эрттирери-биле белеткеп турар чөвүлел хуралын Францияның улусу сеткил-сагыштың ханы ханышыны-биле уткаан болгаш Барыин база Чөөн чүктөрин аразында чоокшулажымышкыне улганган күженишкенини байырлап турар деп Кашен үргүлчүлөп чугалаан.

Яны-бүрү политиктиг күштериниң улустарының аразына үр үениң иштинде тайбың догуннаашкынын артык күштүүн болгаш болдунар аргалыны ам бүгү делегейе улам-на биллп эгелеп турар апарган дээрзин Кашен медделгезин.

Бодунуң келир үезиниң кол айтырыгыларын доп-дораан шиптирлээ.

(СЭТА).

Лондонда совет шыдыраачыларның харугда хей килп-биле шыдыраа салымын

ЛОНДОН. Январь 13-те Лондонда национал шыдыраа клубуна совет шыдыраачылар Бронштейн, Толуш болгаш Алаторцев олар харугда хей улус-биле шыдыраа салымын кылганнар. Ол чорук англи хей-ниитиниң улуг сонуургалын болдурган. Клубту улус шыгырт дола берген турган.

Бронштейн 18 кижини удуп, бир кижиге уттурган болгаш бир кижиге хайым болган. Толуш 16 кижини удуп ап, 4 кижиге уттурган бол-

гаш 1 кижиге хайым болган. Алаторцев 15 кижини уткаш, 5 кижиге хайымнашкан.

Оюнуң төңчүзүнде Британияны шыдыраа федерациязының президентини Уиткорфт совет аалчыларга эниг байыр чедирген болгаш оларны хей кижилер-биле харугда салымын дээш өөрүп четирген. Чыгылган совет шыдыраачыларга димиттиг адыш чаксаашкыны-биле байыр чедиргенер.

(СЭТА).

Харысгалалыг редактор Д. О. БЕГЗИ.

Скарлатина—айыылдыг, халдавырлыг аарыг

Аарыг уругларның ойнаан чүүлдерин болгаш хевин дамчыштыр, ол ышкаш чугалаажылга үезинде чөдүлден, база аарыг кижилер-биле харылзашкан кижилерин дамчып скарлатина халдаар.

Скарлатинадан араан кпжиниң бажынына барган кижи болза, оон халдавырын бодунуң бажынына аппарып, кадык уууларына чышырып болур.

Уругнуң мага-бодунга вишшиклер үнүп, боостаазы аарыг берзе, бажынынариге эмчини дораан-на чалаар.

Скарлатина болза, ангина хевирлиг, шившики үнмеин, аңаа эрттип база болур.

Аарыг уругну шимчөтпейн чыттырар, аш-чемин таарыштырар болгаш чөп эмнээри чугула негетинер.

Скарлатина бүүректериң болгаш кулактарың хуулуп арааны хевирлиг үргүлчү каданнап турар.

Уругну эмнелгеге чорудулашканын соонда уругну хевин болгаш бажынын иштин дезинфекцияларын (эм холуктуг эилдиргилер-биле арыглаарын) негетер.

Скарлатинадан аарып эрттирген уруглар 40 хонуктуң иштинде бодун долгандыр турар уругларга халдавырын тардып болур.

ИЕЛЕР! Аарыг уругларны кадык уругларже, кадык уругларны аарыг уругларже чоокшулаштырып харылзаштырбанар!

Тыва областың санитар чырыдышкын бажыны.

ХААНТААШЫНЧЕ БОЛГАШ НОНЫКИЛЭЗШКИНЧЕ, УРУГЛАР!

Черин хар шагда-за агартып шыва алы берген, заток шөгүн доңуруп хаан кылаайның чыгыр.

Шупту хаантаашкыныч болгаш номынилошкыныч, уруглар!

Спорт херээ кижиниң кадымына дыка ажыктыг. Ол организмни дамытырып, ышчан эгтерин сайырадып, кепелерин ажылдаарын экижилди турар.

Анык хаанчылар болгаш номыкичилер! Чылыг кылдыр болгаш чилгедир кеткениер. Ылангыя спортчу хеп келер болза таарымчалыг болур.

Дыка шиптирлик кетимеңер. Ол силерниң кадымына хоралыг болур.

Үргүлчү спорт херээ кылдыр. Спортту үргүлчү кылдыр чорук кадымынды быжылгаар.

Спорт херээге кириштерериң мурунда ылангыя эмчи-биле сүмелдир.

Санитар чырыдышкының Тыва область бажыны.

(СЭТА).